

Malatya İli Arapgir İlçesi Su Kültü Örnekleri

Malatya Province Arapgir District Water Cult Examples

Ayşe LEVENT ¹

¹ Öğr.Gör., Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Arapgir Meslek Yüksekokulu, Malatya, Türkiye

ÖZET

Tabiatın asli unsurlarından olan su bütün canlıların yaşam kaynağıdır. Can veren, enerji sunan, taşıyan, koruyan ve kuraklığın karşısı gibi birçok nitelikleri barındırmaktadır. İslamiyet öncesi Türk inanç sisteminde var olan ve günümüze ulaşan bir kültürdür. Suyun gücünden etkilenen Türkler, onu kutsayarak gereken saygıyı ve özeni göstermektedir. Arapgir ve çevresinde su kültürünün yaşatıldığına dair çalışma makale konusudur. Ata kültüründen kuşaklara intikal eden, suya ait geleneklerin yaşatıldığı sahalar üzerinde incelemeler yapıldı. Yörede su kültürüne ait tatbiki ve sözlü yönlere var olan şekliyle tetkik edildi. Arapgir’de yakın geçmişte yaşatılan değerlerin, azalarak yok olmaya yüz tuttuğu gözlemlendi. Belli bir yaş olgunluğunu taşıyanların su kültürüne ait değerleri uygulama imkânı bulamaması dahi bunun bilincinde olduğu görüldü. Genç neslin büyük şehirlerdeki iskânı, köydeki değerlerin farkına varamaması veya ulaşamamasına sebebiyet vermektedir. Bu durum, değerlerin unutulmasına, yapılmamasına yol açmaktadır. Yeni kuşaklar bu tür değerleri ve inançları yok saymaktadır.

Arapgir’deki su kaynaklarının civarındaki; ağaç, kaya, dağ, mağara gibi doğal oluşumlara da kutsiyet verilmektedir. Bu kutsallaştırılan mekânlarda; dua, dilek, adak, bez bağlama, mum yakma gibi ritüellerin tatbiki yapılmaktadır. Takdis edilen kaynaklara, manevi bir hava kazandırılmaktadır. Kaynaklar, dinî vasıfları bulan bir zat ile ilişkilendirilip, inanç yönü pekiştirilmektedir. Su kaynakları, manevi kişiler ile bağlantılı görülerek, canlı forma dönüştürülür. Su kaynaklarının bedeni rahatsızlıklara şifa olduğu, insanlar tarafından inanılmaktadır. Manevi yönü görülen su kaynaklarına karşı; saygılı olma, temiz tutma, koruma ve sahiplenme anlayışı mevcuttur. Buralarda yapılacak âdet dışı davranışların uğursuzlukla sonuçlanacağı inancı bulunmaktadır. Geleneklerin sürdürülmesi toplumu birbirine kenetleyen, millî benliğin vazgeçilmez unsurudur.

Anahtar Kelimeler: Malatya, Arapgir, Su, Kült, Su kültürü

ABSTRACT

Water, which is one of the main elements of nature, is the source of life for all living things. It has many qualities such as life, energy-giving, carrying, protecting and anti-drought. It is a cult that exists in the Turkish belief system before Islam and survives to the present day. The Turks, affected by the power of water, show the necessary respect and care by blessing it. The study on the survival of the water cult in and around Arapgir is the subject of the article. Examinations were carried out on the sites that were passed down from ancestral culture to generations and where the traditions of the water were kept alive. The practice and oral aspects of the water cult in the region were examined as they existed. It was observed that the values experienced in Arapgir in the recent past were facing extinction by decreasing. It was seen that those who have a certain age maturity are aware of this even if they do not have the opportunity to apply the values of the water cult. The housing of the younger generation in the big cities causes them to not realize or reach the values in the village. This leads to the forgetting of the values and the fact that they are not made. New generations ignore such values and beliefs.

Around the water sources in Arapgir; natural formations such as trees, rocks, mountains and caves are also blessed. In these sanctified places; rituals such as prayer, wish, offering, cloth tying, candle lighting are practiced. The sanctified sources are given a spiritual air. Water resources are transformed into living form by being associated with spiritual people. It is believed by people that water springs are healing bodily ailments. Against the water sources whose spiritual aspect is seen; There is an understanding of being respectful, keeping clean, protecting and owning. There is a belief that any unusual behavior to be done here will result in bad luck. The continuation of the traditions is an indispensable element of the national identity that binds the society together.

Keywords: Malatya, Arapgir, Water, Cult, Water cult

1. GİRİŞ

Su, kullanılmaya hazır gücün timsali ve varoluşun kaynağıdır. Su, Evren’e ait belirtinin esası ve tüm membaı kapsar, türlerin oluştuğu mevcudiyetin ve yeryüzünün yok oluşuyla yine geri geleceği özü belirler. İlk de mevcuttu, nihayetinde tekrar gelecek, katiyen tek değil daima var idi. Tüm türlerin kuvvetini kapsamaktaki rolü nedeniyle tekâmülü hareketlendiren tarafı bulunmaktadır (Elîade, 2005: 225).

Türk ananesinin esasının önemine binaen suyu görmek mümkün, tüm şeyler su ile ilgili ve ona aittir. Türklerde su, mukaddes ve şahsiyet atfedilerek kıymetlendirilmiştir. Su, dinî inancın yanında devlet anlayışında da görev üstlenmekteydi (Ögel, 1995: 315).

Orhun Abidelerinde Tonyukuk yazıtının İkinci taş batı cephesinin orijinal metnin ikinci, üçüncü satırlarında zorlu arazilerden hareketle İrtiş ırmağını aşarak menzillerine vardıklarını bunda Tanrı Umay ve mukaddes yer-su ruhlarının sayesinde kolaylıkla gelindiği belirtilmektedir (Ergin, 2011: 77).

“Yer su”, yerin ve suyun koruyuculuğunu üstlenmiş Türklerce kabul gören inanç sistemidir. Bu inanç ta mevsimlere göre bazı hayvanlar kurban edilmektedir (Gökbalp, 1976: 50-52).

Yüce dağlar, kaynak sular iyi ruhların mevkii kabul edilmekte, yer-su (yir-sub) denilmekteydi. Bunlar Tanrı katına çıkıp, çeşitli görevleri yerine getirdiği kanaati mevcuttu (Turan, 2014: 73).

Türklerin dinî inançlarında su, paklık, saflık simgesi şekliyle gözükmektedir. Suyun ruhu veya bir maliki olduğu buna da “izi” denilmektedir. İzi'nin bir ilahi vasfı görülmemektedir, kutsiyet yüklenmektedir (Günay vd., 1997: 50). “İdi” olarak evveliyata kullanılan kelime , “izi”, “iye”, “eye”, “ige” , “egi” gibi farklı telaffuzlarını görmek mümkündür. Sahip, efendi, Tanrı, peri, ruh gibi yüklenen manaları Türk topluluklarından görmekteyiz (Tanyu, 1980: 41-42). “Su iyesi” suyu, muhafaza eden ruhlar arasındadır. Suların birer iyesi olur, bunlar su içerisinde olduğu ve yaşadığı düşünülürdü. İyeler, şekli olmayan, su ile renk bakımından uyumlu, beyaz elbiseleri olan bazen boynuzları bulunan hâliyle tasvir edilmektedir (Uslu, 2014: 305).

Şaman inancında; göller, nehirler, dağlar canlı ve ruhları olan objelerdir. Kutsal kategorisinde bulunan dağ, göl, nehir türü coğrafi sahalar şaman inancında coğrafi sahalar statüsünün ötesinde insani vasıflara haiz canlı telakki edilmektedir (İnan,1986: 50-51). Şamanizm’de, şamanlık mertebesine ulaşıldığını “İye Kıl” vasıtasıyla öğrenilmektedir. Bunu şaman dışında insan kısmının göremediği bir ruhtur (Bayat, 2006: 149). Mit, efsane hikâye tarzı ürünler olup, tabiatüstü anlatımlar olsa da halk nazarında itibar görüp inanılmaktaydı. Efsaneler, gizem ve büyü ile kavrulmuş, doğa ve doğaüstü hadiseleri imge kuvvetiyle tahlili gerçekleşen söylencelerdir (Güney, 1971: 125).

Su bünyesinde var olan kuvvet, değişik şekillerde tezahür etmektedir. Bu kuvvet, Suyun bulunduğu yerlerde; ırmaklar, göller, dereler gibi suyun çıktığı her kaynaktan olduğu düşünülmektedir. Bu su ile alakalı, mukaddes seciye üzerinde kısıtlı malumat sahibiyiz (Roux, 2011: 115). Su Türklerde Ulu Ana ile özdeşleştirilir ve mitolojisinde de yer alır. Su; doğum, çoğalma, ölüm ve bengi mefhumlarını kapsar (Beydili, 2004: 504).

Dünya’da suyun önemi büyüktür. Su kozmostaki dört unsurdan biridir. Su ateşi söndürdüğünden onun kontrastı, aynı zamanda ona lazım gelen ağacın oluşumunda etkili olarak onun bütünleyicisidir. Ongunluğu sayesinde yaşamın membaıdır. Sık kullanılsa da su, yeryüzü gibi “ana” kabul edilmektedir. Yağmur yönü gök ile irtibatlandırılır. Su arılığın simgesi olarak görüldüğünden su kirletilmez (Roux, 1994: 114).

Türklerin, önceki dönemlerinde su kültü mühim bir öge özelliği göstermekte, Türkleri muhafaza eden ruhlardır (İnan, 1976: 40). Yer-su ögeleri ve ruhları kapsayan tabii varlıklardan müteşekkil bir telakki olarak, mukaddes bir kuvvet, yaşam gücüdür. Bu güç, maddi unsurlardan dışlanmış olmamakta, bu güç ile bağlantıyı insanlar kurabilmektedir (Uslu, 2014: 341).

Anadolu’da su kaynaklarının oluşumu tabiatüstü açıklamalar ile izah edilir, söylenceler efsane ve mit bakiyeleriyle tamamlanmaktaydı. İlçaların çıkışları hakkında genelde civardaki bir ermiş kişinin mezarı ile ilişkilendirilip, soyut bir hadiseye bağlanmaktaydı (Boratav, 1984: 50-51).

Türkler tabiatın dört ögesini; ağaç(doğu), ateş(güney), demir(batı), su(kuzey) şekliyle belirlemişlerdi (Gökalp, 1976: 49). Su, ateş, hava, toprak bu dört unsur Türklerce takdis edilmektedir. Sıralama; ağaç, ateş, su, toprak şekliyle de olmaktadır. Beşli olarak sıralamada: Demir, ağaç, ateş, su, toprak ya da rüzgâr, ağaç, toprak, su, ateş ögeler değişimiyle kabul görmekteydi (Ocak, 2002: 239).

2. SU KÜLTÜ

Su, geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemi artan ve ulaşımında da çeşitli güçlüklerle karşılaşılacak yaşam kaynağıdır. İnsanoğlu, tabiatın dengesini değiştirecek faaliyetler içerisinde dâhil olmalarıyla birlikte, artan nüfus bu yaşam kaynağını günden güne kıymetlendirme ve mevcut sahalarını işlevsiz hâle getirmektedir. Kaybedilenlerin değerini sonradan farkına varmaktansa eldekilerin de yok olacağını hesaplayarak gereken tedbir ihmal edilmemelidir. Hanelerde su kesintisi ile hangi zorlukların oluştuğuna tanık olmaktadır. Kısa süreli de olsa ulaşılmayan veya kısıtlı olan suyun değerini olmadığı zaman takdir edip, kavuşunca bunu unutan bir toplum yapısına genelde sahibiz. İslâm inancı her tür israftan kaçınmayı bir yaşam unsuru olarak telakki etmektedir.

Geçmişte İslâm’dan evvelki Türk inancında bugünü kışkıracak mertebede su değerli ve korunaklı bir yapıdadır. Suyun mevcut olduğu alanlar kutsal nazarıyla irtibatlandırıp, yaşamsal sıvının ötesinde, kendilerine her tür yardımcı sağlayan bir mana katmaktadırlar. Bundan mütevellit su, hayatlarının her anında yanlarında yer almaktadır. Bu kaynak sahalarını takdis ile bazı ritüeller düzenlemektedirler.

Arapgir ilçesinde yöre halkınca bazı kaynak sular inanç yönüyle diğerlerinden farklı değerlendirilmektedir. Bu su kaynaklarında şifa verici özelliği yanında dinî anlamları olan tarafı da bulunmaktadır. Suyun hem maddi hem de manevi iyileştirici nitelikleri kabul görmektedir. Suyun, İslami inanç çerçevesinde “okunmuş su” tabiriyle de farklı şifa dağıtıcılığı da bilinmektedir. Uygulamada İslami değerlerin suya kutsiyet kazandırma yöntemi olarak görmek mümkündür. Suyun iyileştirici vasfı toplumlarda değişik yollarla uygulamalar aracılığıyla yapılmaktadır. Çocuğa aniden su serpmek, içmek, yıkanmak, bulundurmak, taşımak gibi yerel bir sürü tatbiki cihetleri vardır. İlçe sınırlarında kaynak sular fiziki ve ata kültüründe gelen miras yollu değerlendirme tarzındadır. Bu su kaynakları takdis edilerek ziyaretler ile adaklar sunulmaktadır. Kaynak yanındaki ağaçlara da kutsiyet kazandırılarak temenniler ile bezler bağlanmakta ya da mum yakılmaktadır.

3. ARAPGİR'DE SU KÜLTÜ

3.1.Eğerli Baba Ziyareti ve Su Kaynakları

Malatya ve Sivas hudutlarını tayin eden 2300 metre yüksekliğine sahip Eğerli Dağı manzara itibarıyla seyirlik bir coğrafyadır. Malatya iline bağlı Arapgir ilçesi ve Sivas ili Divriği ilçesinin sınırlarına dâhildir. Arapgir ilçe merkezine otuz altı kilometre mesafede bulunmaktadır. Eğerli adı dağın zirvesinin görünümünün (eğer) eyere benzemesinden ötürü adlandırma yapılmıştır. Kaledağ adıyla da civar köylerde bilinmektedir.

Dağın zirvesinde bulunan yörede sal taş tabir edilen büyük yayvan taşlar ile basit kümbet tarzında küçük bir yapı mevcuttur. Taşlar birbirlerinin üzerine konularak örülmüş, yukarıda ise ilkel bir kubbe ile yapı kapatılmıştır. Güney cephesinde küçük bir girişi kapı vazifesi işlevinde bulunmaktadır. Zirvede adak kesim alanı için düzgün bir kaya düzlemi kullanılmaktadır.

Eğerli Dağı'nın yamacında Aygır Göl'ü adıyla bir tektonik göl bulunmaktadır. Gölün kıyısında kayaların arasında içimi yumuşak soğuk bir kaynak su çıkmaktadır. Bu kaynak su ve yanındaki alıç cinsi ağaç civar köylülerce kutsal sayılmaktadır. Ağaca dilek amacıyla bezler bağlanmaktadır. Adak amacını eda etmek için kaynak su ve göl kullanılmaktadır.

Eğerli Dağı'nın kaynak suları çok olması nedeniyle farklı kaynak sularına da kutsiyet atfedilmektedir. Eğerli Dağı'nın bu su kaynaklarına köylüler Eyerli Baba ziyareti adıyla gelmektedir. Bunlardan Kaleiçi Pınarı mevkiinde yazın başlamasıyla yapılacak işlerin öncesinde adaklar adanır, topluca yemekler yenilerek dinî gerekler yerine getirilirdi (Engin Konbul, Kişisel görüşme 5 Aralık 2021).

Eğerli Baba'nın yatırının Arapgir Taşdibek (Yukarı Decde) köyünde olduğu, köydeki türbenin O'na ait olduğu civar halk tarafından kabul görmektedir. Ziyarete gelenler; sağlık, saadet, işlerinin olumlu olması, huzur gibi dilekler ile niyaz ve dualarıyla kurbanlarını kesmektedir. Türbenin yanında su kaynağı da bulunmaktadır. Pınar suyunun insana güç ve zindelik kazandırdığı, suyun içimiyle kuvvetin hâsıl olacağı ve alp kişi özelliği taşıyacağı kanısına inanılmaktadır.

Türbe ilgili söylence; sığınanı koruduğu, şayet kötü bir durum karşısında buraya iltica edene düşmanları zarar veremezdi (Zekeriya Şafak, Kişisel görüşme 11 Aralık 2021).

Türbe hakkında bir diğer söylence de düşmanlarından kaçarak türbeye giren bir aşiret mensupları, yatırın himmetiyle zarara uğramamış sağ kalmışlardır. Pınar suyunun Eğerli Dağı'nın zirvesinde de çıktığı ancak aniden kaybolduğu rivayetine inanılmaktadır (Yusuf Ovacık, Kişisel görüşme 11 Aralık 2021).

Eğerli Dağı ve kaynak sularından bazıları civardaki onlarca köy halkı tarafından kutsiyet yüklendiği yapılan ziyaret ve adaklar ile anlaşılmaktadır. Yaz aylarının ilk zamanlarında gerçekleştiği, topluca katılımın olduğu, dilek ve dualar ile ziyaret tamamlanmaktaydı. Dağ ve su kaynaklarının takdis edilerek Eğerli Baba ile irtibatlandırılması İslam öncesi Türk inanç sistemi ile örtüşmektedir.

3.2. Eğnir Köyü Sulu Göl

Arapgir ilçe merkezine 24 km uzağında hâkim bir coğrafyada yerleşimi mevcuttur. Köy Oğuz Eymir boyu mensuplarınca iskân edilmiştir. Türk ananelerini devam ettirme gayretinde bulunan köy halkı faaliyetleriyle bunu göstermektedir. Köyün içerisindeki ceviz ağacı altında kaynak su köylülerce kutsal sayılmaktadır. Köydeki asırlık dut ağacı da kutsi değerleri arasındadır. Kaynak suyun olduğu alanda yapılan düzenlemeler ile köyün sosyal ilişkilerini yürütebileceği bir alan kazandırılmıştır. Bu alanda Sulu Göl etkinlikleri imkânlar ölçüsünde yapılmaktaydı.

Köy halkınca suya atfedilen değerler arasında su bir nimet olarak görülmekte, kuraklığın zıttı telakki edilmekteydi. Su; yaşam kaynağı, berekete ulaşma, kuraklıktan kaçma ve kurtuluş çaresi gibi hususiyetleri barındırmaktadır. Su kaynağı, ocak veya takdis ettikleri bir zatın mekânı değerlendirmesine bağlıdır. Su kaynağı ile alakalı rivayetleri bulunur. Köye irşat için gelen erenlerden birine bağlanabilmektedir. Sözlü kültür geleneğinin yoğun olduğu köy bu tür söylenceleri kabul etmektedir. Köy halkı kaynak suyun etrafına ve suyun kendisine karşı çok hassas vaziyet sergilemektedir. Su kirletilmez, temiz tutulur, zarar verecek herhangi bir işlem yapılmazdı. Suyun kutsallığı atalarından gelen âdet üzere bilinir ve ona göre davranırlardı.

Köyde, Sulu Göl adı altında etkinlik tanzim edilmekte, burada dinî ve sosyal programlar icra edilmektedir (Adıgüzel Tekin, Kişisel görüşme 7 Aralık 2021).

3.3. Eğnir Yağmur Baba

Köyde, kuraklığın olduğu veya olma ihtimali çerçevesinde ihtiyaten yağmur duasına gidilirdi. Suyun hayat olduğu bilincinde olan ve suya atfedilen kutsiyete binaen köylüler bu hususta hassas davranmaktadır. Yağmur ile toprağın şenleneceği böylece mahsullerini elde edebileceği anlayışıyla, yağmur duası ehemmiyet kazanmaktadır. Tabiatın

canlanması, maddi getirisinin ötesinde inançları gereği bu canlılık hayatı ifade etmektedir. Su ile korunma ve güvence kazanılmaktadır.

Eğnir Köyünde yağmur duası yapılmak için köyde birkaç kilometre mesafede bir tepe saha tercih edilirdi. Tepe tercih edilirken de buraya ait bir değer ile kutsiyeti olduğu kanısı düşünülmektedir. Bu mesafe üç ila beş kilometre arasında değişebilmektedir. Seçilen alanın köye uzaklığı mesafeyi tayin ederdi. Mesafenin dua icra edilecek tepelik sahaya kafile halinde yürüyüş ile gidilmesi bakımından önem az etmektedir.

Duaya iştirak edecekler meydanda toplanır, duanın yapılacağı sahaya sefer hazırlığına girilirdi. Kafilede yaşlılar, çocuklar, yeni doğum yapmış kadınlar, köyün ahalisi ve yavrulmuş küçükbaş hayvanları da dâhil ederlerdi.

Kafile çeşitliliği yürüyüşün güçlülüğüne de işaret etmektedir. Menzile doğru hareket esnasında dualar ve salavatlar getirilmektedir. Kafiledeki çocukların ağlayışları, hayvanların bağrışmaları, yaşlıların yorgunlukları gibi atmosfer bulunmaktaydı. Dinî söylemler ile tepeye doğru yaklaştıkça manevi havanın tesiriyle kafile vecde kapılmış hâlde bir bütünlük oluşturarak tepeye doğru ulaşır. Tepeye varan kafile dünyevi eşikten çıkmış, manevi eşige kavuşmuş bir hâl içerisindeydi.

Yağmur duası için tepede tertip alınarak canı gönülden, hep beraber yağmurun yağması için niyaz edilirdi. Meşakkatli sefer ve bunun getirdiği manevi haz ile yapılan duanın kabulü gerçekleşir anlayışıyla dua edilirdi (Mehmet Ünal, Kişisel görüşme 7 Aralık 2021).

Kafilenin içerisine köy yaşamı içerisindekilerin tamamının katılması, suyun bütün canlılara elzem olmasıyla açıklanabilmektedir. Yeni doğum yapmış olanların dâhilî ise İslamiyet öncesi anlayış ile izahı mümkündür. Yağmur duası ile yağmurun gerçekleştiği köy halkınca tasvip görmektedir.

3.4. Maksut Dede Ziyareti ve Kaynak Suları

Maksut Dede ile ilgili Arapgir’de iki su ve ziyaret mekânı bulunmaktadır. Biri ilçe merkezine yaklaşık bin beş yüz metre mesafede diğeri ise Arapgir’e yaklaşık on sekiz kilometre uzağında bulunmaktadır.

Arapgir merkez Cömertli Mahallesi hudutlarında Berenge Çayı kenarında mevcut kaynak su ve Maksut Dede ziyareti evveliyatında makbul ziyaret yeri iken günümüzde pek uğranılmayan bir mekândır. Herhangi bir yapı kalıntısı bulunmamakla beraber mevcut kayalık üzeri muşlar yakılır ve dilekler tutulurdu. Suyun ağrı ve cildiye rahatsızlıklarına iyi geldiği düşünülüyordu dolayısı ile sudan istifade edilmekteydi. Geçmişte adaklar yapılmaktaysa da yakın zamanlarda bu amaç için kullanılmamaktadır (Veysel Çelik, Kişisel görüşme 8 Aralık 2021).

Arapgir yaşlı kesimi içerisinde de bura hakkında fazla malumat bilinmemektedir. Elli yıl öncesinde bilinen su ve ziyaret sahası günümüzde unutulmak üzeredir.

Maksut Ziyaret ve Suyu Arapgir ilçesi, Onar ve Selamlı Köyleri hududunda yer almaktadır. Kaya mezarlarının bulunduğu kayalık bir sahadadır. Maksut Dede mağarası Ören mevki tarihî mekânları arasında bulunmaktadır. Mağara içerisi odalar hâlinde kısımlara ayrılmış vaziyettedir. Mağarada yer alan kuyu içerisindeki su sürekli aynı miktarda olup değişmemektedir. Kuyunun olduğu kısımda adak için yerler tanzim edilmiştir. Yöre halkı bu su kuyusuna kutsiyet atfederek ziyaret mekânı statüsünde değerlendirmektedir.

Zamanında Onar köyünde yaşayan Maksut Dede bu mağarada kırk gün inzivaya çekilir, bu su ile yaşamını iktifa eder, rivayeti bulunmaktadır. Bu suyun besleyiciliği rivayetinden dolayı takdis edilmektedir. Kuyu içerisindeki suyun dermatolojik rahatsızlıklara şifa olduğu genel kanı bulunmaktadır. Köylüler hasat sonrası sonbaharda buraya adaklar ile gelir, ziyaretlerini eda ederlerdi. Burada gönüllerinde geçen temennileri tutar, dualar eder, muşlar yakarlardı (Kamil Erdem, Kişisel görüşme 9 Aralık 2021).

Suyun ve Maksut Dede’nin manevi şifa yönü yöre tarafından bir kült olarak kabul görmektedir. Dede’nin yalnız çekildiği mağarada sadece su ile yetinmiş olduğu rivayeti, su kültü ile açıklanabilir. Suyun koruyucu özelliği burada Dede’yi yaşama tutundurmuş yönüyle değerlendirilmektedir.

Kanaatimizce her iki Maksut Dede aynı kişilikte mekân açısından farklı olarak değerlendirilmiş görülmektedir. Yatırların olmayışı, şifalı su ve dilek, adak ve mum yakma gibi ortak yönleri dikkate alınırsa Maksut Dede mağarası olarak adlandırılan Selamlı köyü civarındaki mekândaki Maksut Dede’nin Arapgir ilçe merkezinde ziyaret ve su kaynağıyla bağlantılı düşünülmektedir. Burada bir kişinin iki farklı yerde ziyaret sahasının varlığı coğrafya ile alakalı olup, kişinin civardaki kabul edilişiyile ilintili olmasından gelmektedir.

Şifalı su ve söylenceler dikkate alındığında İslamiyet öncesi Türk inancıyla irtibatlandırılabilir. Maksut Dede’nin Onar Köyü erenlerinden olduğu, muhtemel Şeyh Hasan Onar ailesi sulbünden gelmekteydi. Ahmet Yesevi’nin amcazadesi olan Şeyh Hasan Onar hakkında Arapgir’de rivayetler yaygındır.

3.5. Peri Suyu

Arapgir Zorhap Mahallesi sınırlarında bulunan dere içerisindeki manzaralı bir sahadır. Kaynak su ve etrafında ağaçların yer aldığı yeşilliği bulunan bir mevkii, ilçe merkezine on iki kilometre mesafededir. Yaz ayında mesire amaçlı kullanımı bulunmaktadır.

Peri ismi: Kayalık bir alan içerisinde gelen uğultulu sestən dolayı yöre insanlarınca bu tesmiye yapılmıştır. İki su kaynağı bulunan ve bolca akan bu sahaya yakın dağlık alan içerisindeki kayadan gelen sesin su sesi olduğu muhakkaktır. İnceleme esnasında kaya kütlesine yaklaştıkça içte bir boşlukta akan su olduğu hissedilmektedir. Muhtemel büyük miktardaki su yeraltı suları sınıfında olup, üç kilometrelik mesafeden sonra Göz denilen mevkide çıkan su olduğu tahmin edilir.

Peri isminden öte herhangi bir kutsi değeri günümüzde görülmemektedir. Geçmişteki yeri ile ilgili bilgi mevcut değildir. Bazı yaşlılar burası için farklı bir manevi yaşam formunun olabileceğini ifade etmişlerdi. Söğüt ve dut ağaçlarının olduğu bu mevkii belki de asırlar öncesinin değerleri arasında ise şu an unutulmuş bir kutsi alan düşünülmesi ihtimal dâhilindedir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Arapgir ilçesinde incelenen su kültü uygulamalarında İslami ve İslam öncesi Türk inanç sisteminin izlerini takip edebilmekteyiz. Kutsiyetle anılan değerlerin ritüellerinde iki inanç karışımı veya ayrı ayrı uygulamaların icra edildiği gözlemlendi. Dua, niyaz, ermiş, keramet gibi İslami unsurların beraberinde ağaç, su, dağ, tepe, göl, kaya, mağara öğelerinin de kullanıldığı görülmüştür. Şamana ait hususiyetleri dede veya baba rolünde görebilmekteyiz.

Suyun gizemi ve gücünü kabul edip, günlük yaşantılarında bunun yansıtarak, bağlılıklarını sürdürmektedir. İyileştirici safhasında suyun maddi ve manevi tarafları birlikte veya ayrı ayrı şifa dağıtıcılığı anlayışı egemendir. Suyun tabiatında tüm canlılara lazım gelen yaşam kaynağı anlayışıyla, yağmur duasına hayvanları da götürmeleriyle izah edilebilir.

Su kültürünün farklı inanç yönleri Arapgir'in köylerinde yaşatılmaktaysa da çalışma alanımıza dâhil edilmedi. İleride tüm yönleriyle konunun araştırılacağı ümidini taşımaktayız. Karşılaşılan güçlüklerden biri de bu kült hakkında bilgiye ulaşmanın kolay olmamasıydı. Kültür, yaşatılır ve aktarılırsa toplumun değer yargısı değişmez. Tatbik edilmese yeni kuşaklar farklı unsurların tesiriyle bulunduğu ortamda tezat teşkil eder. Bundan ötürü Türk'e ait hususiyetleri yaşamak ve yaşatmak öncelikli olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Bayat, F. (2006). Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Beydili, C. (2004). Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük (Çev. Eren Ercan), Yurt Kitap-Yayın, Ankara.
- Boratav, P.N. (1984). 100 Soruda Türk Folkloru (İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar), Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Ehade, M. (2005). Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi) (Çev. Mustafa Ünal), Serhat Kitabevi, Konya.
- Ergin, M. (2011). Orhun Abideleri, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Gökalp, Z. (1976). Türk Medeniyeti Tarihi (Haz. İsmail Aka ve Kazım Yaşar Koprıman), Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Günay, Ü. & Güngör, H. (1997). Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi, Ocak Yayınları, Ankara.
- Güney, E. C. (1971). Folklor ve Halk Edebiyatı Özellikleri, Sözlü Gelenekleri ve Yazılı Örnekleri, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- İnan, A. (1976). Eski Türk Dini, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- İnan, A. (1986). Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ocak, A.Y. (2002). Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ögel, B. (1995). Türk Mitolojisi II (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Roux, J. P. (1994). Türklerin ve Moğolların Eski Dini (Çev. Aykut Kazancıgil), İşaret Yayınları, İstanbul.
- Roux, J. P. (2011). Eski Türk Mitolojisi (Çev. Musa Yaşar Sağlam), Bilge Su, İstanbul.
- Tanyu, H. (1980). İslâmlıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Turan, O. (2014). Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Uslu, B. (2014). Türk Mitolojisi, Kamer Yayınları, İstanbul.